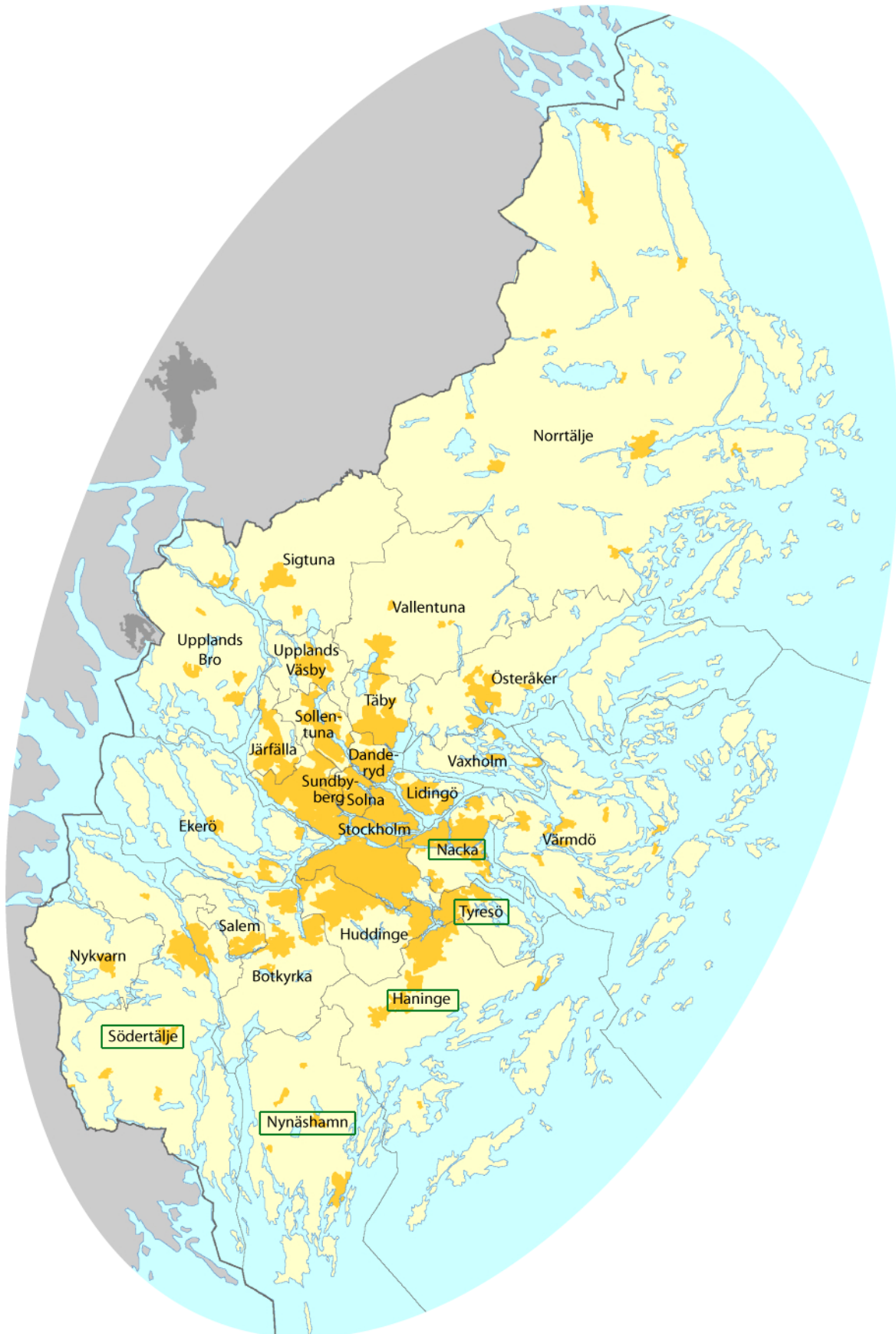

OLJESKYDDSPLAN I NACKA KOMMUN

Stockholms län med de samverkande kommunerna markerade

Prioriterade skyddsvärda områden Nacka kommun

Högt naturvärde enligt Nacka kommun
Prioriterade områden (Sweco/Calluna)

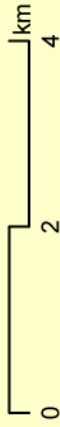
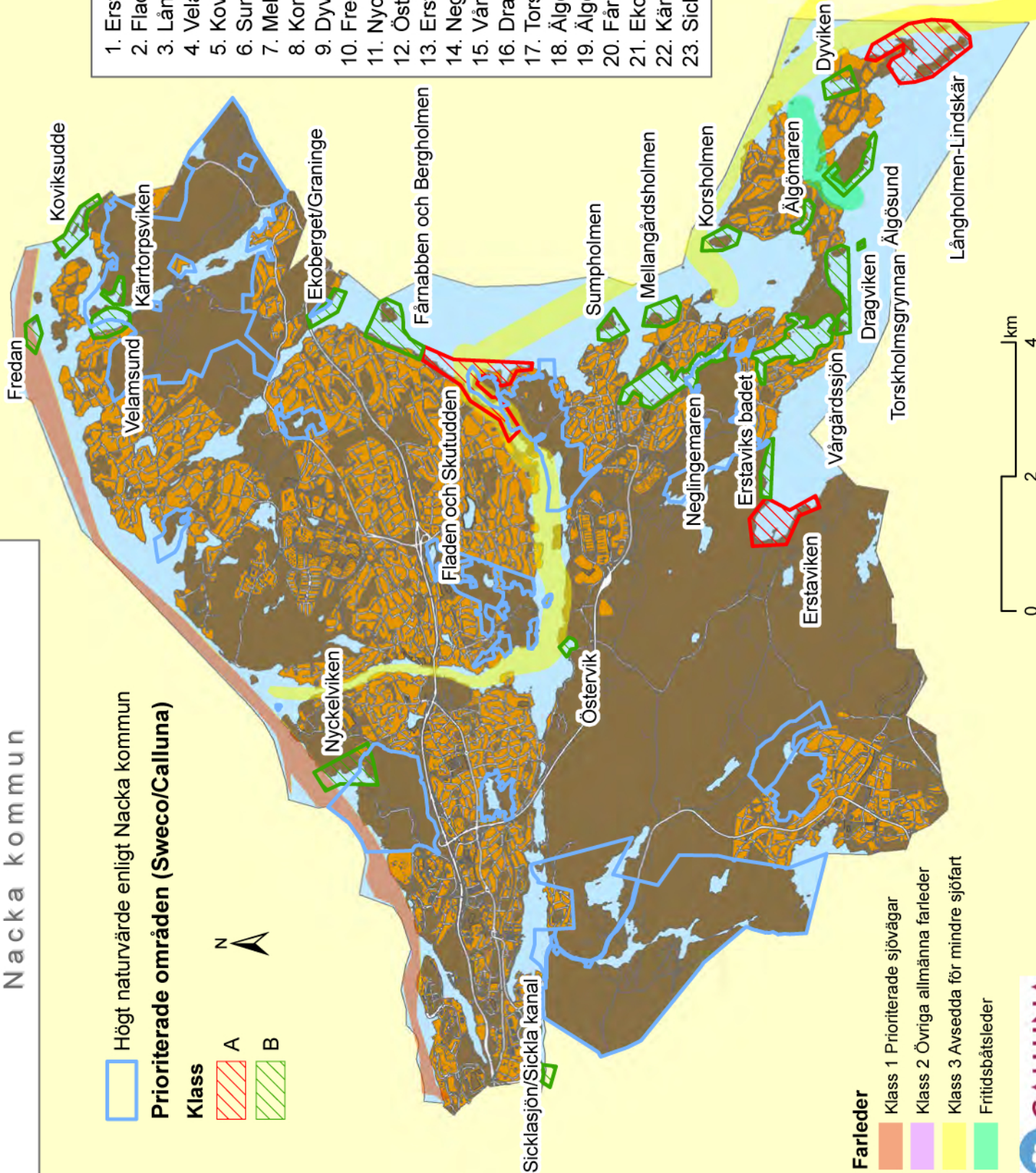
Klass

Farleder

- Klass 1 Prioriterade sjövägar
- Klass 2 Övriga allmänna farleder
- Klass 3 Avsedda för mindre sjöfart
- Fritidsbåtsleder

1. Erstaviken - PRIO A
2. Fladen och Skutudden - PRIO A
3. Långholmen-Lindskär - PRIO A
4. Velamsund
5. Koviksudde
6. Sumpsholmen
7. Mellangårdsholmen
8. Korsholmen
9. Dyviken
10. Fredan
11. Nyckelviken
12. Östervik
13. Erstaviks badet
14. Neglingemaren
15. Vårgårdssjön
16. Dragviken
17. Torskhölmgrynnan
18. Älgösund
19. Älgömaren
20. Fårnabben och Bergholmen
21. Ekoberget/Graninge
22. Kärrtorpsviken
23. Sicklasjön/Sickla kanal

GENERELL OLJESKYDDSPLAN

Oljeskyddsplan för fem kommuner på Södertörn; Haninge, Nacka, Nynäshamn, Södertälje och Tyresö

I samverkan med Södertörns brandförsvarsförbund

Uppdragsnummer 1150802000

Stockholm 2011-06-22

Sweco Environment AB

Sthlm Natur och Miljö

Eva Blidberg
Ingrid Håstad
Petra Wallberg

1 (20)

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	Bakgrund och syfte	4
2	Ansvar	5
2.1	Kommunal räddningstjänst	5
2.2	Kommunen	6
3	Bekämpning och sanering	7
3.1	Metoder till havs	7
3.2	Metoder i strandzonen	7
3.3	Saneringsavslut	8
3.4	Hälsoskydd och arbetsmiljö	9
4	Avfall vid sanering	9
4.1	På plats	10
4.2	På väg	10
4.3	Mellanlagring	10
4.4	Slutstation	11
4.5	Döda djur	11
5	Hamnar	11
5.1	Nödhamn för haverist	11
5.2	Lättsanerade vikar	12
6	Miljö	12
6.1	Natur	12
6.2	Utgångspunkter för prioriteringar	13
6.3	Djur	13
7	Information	14
8	Ekonomi	14
8.1	Ersättning	14
8.2	Upphandling	15
9	Dokumentation	15
9.1	Före insats	15
9.2	Under insats	16
9.3	Efter insats	16
10	Utvärdering av oljeskyddsinsats	16

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

11	Juridik	16
12	Referenslista och länkar till aktuella hemsidor	20

1 Bakgrund och syfte

Konsekvenserna av ett oljeutsläpp till havs är många; kustzonen med sitt växt- och djurliv skadas, stränder förorenas och havsbottnar påverkas negativt. Oljeutsläpp kan också få stora socioekonomiska konsekvenser med effekter på flera funktioner eller näringar, t.ex. dricksvattenförsörjning respektive turism.

Kommunen har en viktig roll vid ett oljeutsläpp och då främst räddningstjänsten som har ansvaret för räddningstjänstinsatsen. Saneringsfasen är inte reglerad enligt lag. Miljöbalken ger verksamhetsutövaren ansvaret men enligt praxis är det kommunen som genomför efterföljande saneringsåtgärder på strand och i hamnar. Saneringsfasen startar normalt när oljan har hamnat på stranden och läget inte nämnvärt kan förvärras. Då avslutar räddningsledaren från den kommunala räddningstjänsten deras insats och lämnar över ansvaret till en av kommunen utsedd saneringsledare.

Målsättningen med kommunens oljeskyddsberedskap är att ha förmåga att bekämpa den olja som når land efter ett utsläpp till havs och för att minimera ekologiska och socioekonomiska följder. Den nationella inriktningen för svensk oljeskyddsberedskap ska vara dimensionerad till 10 000 ton (1). Det baseras på ett troligt scenario där en sektion av en oljetank, vilken omfattar ca 10 000 ton olja, springer läck. Under goda omständigheter brukar Kustbevakningen generellt klara av att ta upp ungefär 80 % av oljan till havs. De vanligaste fartygen som transporterar olja på Östersjön har en kapacitet på 100 000 ton men det förekommer fartyg med kapacitet på upp till 200 000 ton.

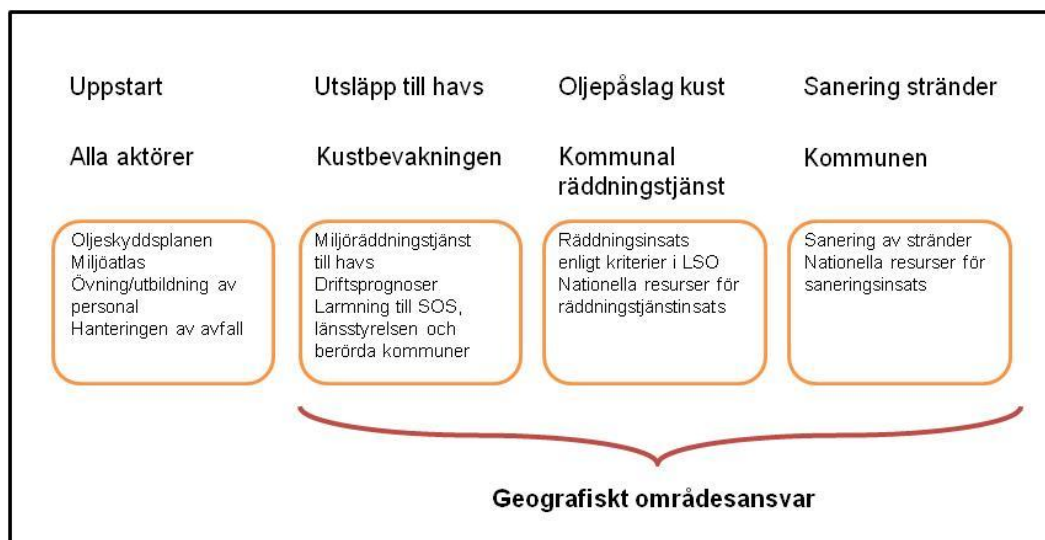
Oljeskyddsplanen är framför allt tänkt att användas under kommunens beredskapsarbete och som ett stöd för saneringsarbetet efter ett större oljepåslag, men den kan även användas vid mindre oljepåslag. Beredskap innebär ett aktivt arbete med att förbereda olika verksamheter inför möjliga scenarion där dessa kan komma att bli berörda. Med kemikalier avses här oljeliknande kemikalier som är sanerbara och uppträder i naturen på motsvarande sätt som olja. Ett utsläpp av vattenlösliga kemiska ämnen, som exempelvis många bekämpningsmedel, kan därför inte hanteras med användande av enbart oljeskyddsplanen.

Kommunen har ingen skyldighet att upprätta en oljeskyddsplan, men med en i förväg fastställd organisation med definierade ansvarsområden, möjliga åtgärder för räddningsinsats, saneringsfas, och uppföljning samt att nödvändiga avtal finns på plats, ökar möjligheten för en lyckad och effektiv insats både vad det gäller resursanvändning och kostnader. Det är viktigt att planen är väl förankrad inom organisationen för att den ska uppfylla sitt syfte. Det är därför angeläget att den uppdateras regelbundet och används vid övningar.

Pärmen "Kommunens oljeskydd" (2) bör finnas tillgänglig hos kommunen som ett komplement till oljeskyddsplanen. Den är utgiven av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och innehållet finns att hämta på MSB:s hemsida (3). I pärmen finns mer detaljerad information om t.ex. hur frivilliga deltagare i oljeskyddsinsatsen ska hanteras. Pärmen bör användas både för att inhämta kunskap i förberedande syfte, vid oljeskyddsövningar och om det inträffar en oljeolycka till havs.

2 Ansvar

Vid en oljeskyddsolycka fördelas ansvaret mellan flera olika myndigheter på central, regional och lokal nivå (figur 1). För att en oljeskyddsinsats ska bli framgångsrik krävs ett gott samarbete mellan olika aktörer.

Figur 1. Aktörer och dess ansvar i olika skeden. Tidsmässigt kan de olika aktörernas arbete pågå samtidigt beroende på omständigheterna kring utsläppet och dess påföljder. LSO; Lag (2003:778) om skydd mot olyckor.

Kustbevakningen är den myndighet som först är på plats när en oljeolycka till havs sker och de har ansvaret för att minska konsekvenserna av olyckan. Första prioritet är därför att minimera utsläppet och ta upp så mycket olja som möjligt ute till havs.

Räddningstjänsten ansvarar för bekämpning i strandzonen och i hamnar. Juridiskt sett går gränsen mellan Kustbevakningens ansvarsområde (statligt vatten) och räddningstjänstens ansvarsområde vid strandlinjen, men i praktiken sker ett samarbete mellan statlig och kommunal räddningstjänst och gränsen är flexibel. Hänsyn tas till vilka praktiska förutsättningar respektive part har.

I följande avsnitt presenteras kommunens oljeskyddsarbete. I dokumentet "Roller inom organisationen" presenteras också de övriga aktörerna som ingår eller kan ingå i den nationella oljeberedskapen.

2.1 Kommunal räddningstjänst

Kommunen ska enligt Lag (2003:778) om skydd mot olyckor svara för räddningstjänsten inom sitt område. Den kommunala räddningstjänsten är skyldig att ingripa om det finns behov av ett snabbt ingripande. Olja som hotar att nå stränder betraktas normalt som skäl för räddningstjänst. Om oljan redan nått stranden och skadan inte kan förvärras är insatsen en fråga om sanering. Oljesanering av stränder är inte reglerad i någon lag, men praxis är att kommunen ansvarar för sitt geografiska område.

Räddningstjänst

Den första fasen av bekämpningsarbetet vid ett oljeutsläpp räknas som räddningstjänst och genomförs för att förhindra och begränsa skador. Fasen är inriktad på tre delar:

- Förebyggande åtgärder gällande olja
- Skadeavhjälpande åtgärder gällande olja
- Upprätthållande av ordinarie räddningstjänstverksamhet

Räddningstjänstinsatsen definieras enligt följande:

”Akut omedelbar åtgärd för att förhindra skador på liv, egendom och miljö. Åtgärd kan utgöras av inlänsning, dukning, upptagning mm. Insatsen beslutas och följs upp av räddningsledaren”

2.2 Kommunen

Sanering

Saneringen är enligt praxis kommunens ansvar. Saneringsledaren tar över ansvaret från räddningstjänstledaren. Saneringsledaren har stöd av flertalet personer inom den upprättade organisationen som upprättats i och med oljeolyckan. En del kommuner upphandlar tjänsten som saneringsledare men även då är det kommunen som avgör om, var och hur mycket som ska saneras. MSB har fem stycken mobila oljeskyddsförråd som kan bistå kommunen vid oljeolyckor. Oljeskyddsförråden ska stödja den kommun som drabbats av utsläpp av olja vid strandkanten i statliga vatten. Stödet består av materiella och personella resurser vilka rekvireras av den kommunala räddningstjänst- eller saneringsledaren.

Förråden finns belägna i Umeå, Botkyrka söder om Stockholm, Karlskrona, Vänersborg och på Gotland. Mer information om oljeskyddsförråden, vilka resurser de fogar över och kontaktuppgifter finns i pärmen ”Kommunens oljeskydd” (2) och på MSB:s hemsida (3).

Begreppet sanering kan definieras enligt följande:

”Olja får enbart finnas i begränsad omfattning på land och i vatten (enstaka klumpar). De uppkomna skadorna på egendom och miljö ska inte kunna förvärras på kort sikt när saneringen avslutats. Saneringen kan innebära att ett skadat område återställs så långt det är realistiskt möjligt till de förhållanden som fanns före olyckan. Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen eller någon annan utsedd förvaltning avgör om sanerings ska ske och när saneringen kan anses vara avslutad.”

3 Bekämpning och sanering

Det finns flera olika typer av saneringsmetoder som kan tillämpas vid en oljeolycka. Val av saneringsmetod är beroende av strandtyp, oljans egenskaper och mängden olja, väderförhållanden samt skadeplatsens tillgänglighet. Generellt gäller att ju tidigare och mer kraftfullt man kan sätta in insatser mot ett oljeutsläpp, desto större är chansen att bekämpningen blir framgångsrik. Oorganiserade initiativ från allmänheten att sanera bör inte förekomma.

3.1 Metoder till havs

Till havs är det viktigt att så fort så möjligt förhindra och begränsa utsläppets omfattning genom att pumpa olja från det skadade fartyget till annat fartyg eller genom att täta läckande tankar. För att begränsa spridningen används länsor och mekaniska metoder och för att undvika att oljan når land inriktas arbetet på att ta upp så mycket som möjligt av oljan ur vattnet.

Möjligheterna att framgångsrikt bekämpa ett oljeutsläpp till havs beror till största delen på vilka fysikaliska och kemiska egenskaper oljan har samt hur snabbt bekämpningsinsatsen påbörjas och resurser byggs upp. Tillgång till lämplig utrustning och metoder, personalens utbildning och träning samt väderförhållandena på platsen är också avgörande faktorer.

3.2 Metoder i strandzonen

För att förhindra att oljan når stränderna kan olika typer av insatser användas vilka utförs av räddningstjänsten:

1. Styra oljan med hjälp av länsor till mindre känsliga områden
2. Lägga ut strandskyddsdukar på stränderna för att minimera skador på känsliga områden.

Om olja ligger på stränderna finns tre typer av metoder för att sanera:

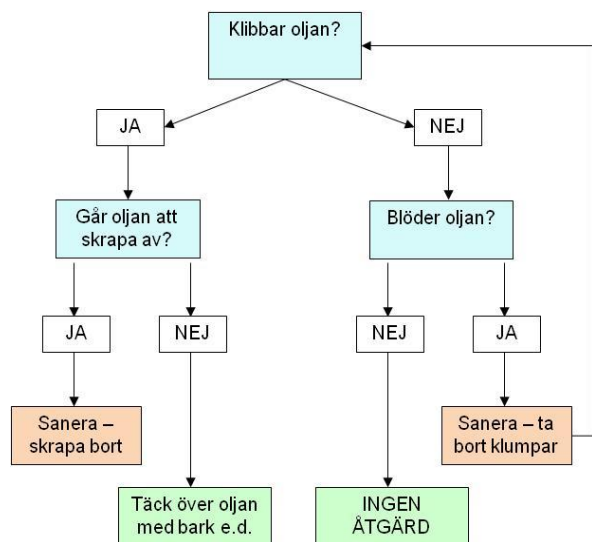
1. Vid strandtvättning används vatten av olika temperatur för flodning eller hög- eller lågtrycksspolning. Rengöring kan även ske genom blästring med sand.
2. Vid mekanisk upptagning kan oljan tas upp i det förorenade området med hjälp av manuella eller maskinella metoder. Manuell upptagning sker med handverktyg, medan maskinell upptagning görs med hjälp av vakuumsugar, strandrengörare, frontlastare och liknande utrustning.
3. Påskyndad biologisk nedbrytning innebär en tillsatts av näringsämnen för att stimulera tillväxten hos de mikroorganismer som bryter ner oljan på naturlig väg.

I vissa fall är det bäst att lämna oljan orörd och låta den lösas upp och brytas ner på naturlig väg. Naturlig återhämtning kan tillämpas om området är svårtillgängligt eller om sanering skulle skada mer än att låta naturen återhämta sig själv.

I pärmen "Kommunens oljeskydd" finns en *Saneringsmanual för olja på svenska stränder* som beskriver lämpligast saneringsmetod beroende på typ av olja, årstid och strandtyp. "Kommunens oljeskydd" och saneringsmanual kan laddas ner från MSB:s hemsida, www.msb.se.

3.3 Saneringsavslut

Beslut om lämplig slutpunkt för sanering är svår och omdebatterad och många diskussioner har kretsat kring frågan "Hur rent är rent?". Sanering av olje- och kemikalieutsläpp utförs idag huvudsakligen med utgångspunkt från socioekonomiska aspekter och inte med hänsyn till miljö. Ur ett miljöperspektiv kan ofta en viss mängd olja lämnas kvar på stranden eftersom saneringen i sig kan innebära en omild behandling av miljön. I MSB:s saneringsmanual (4) som ingår i pärmen "Kommunens oljeskydd" (2) rekommenderas lämpliga slutpunkter för sanering utifrån olika strandtyper. Rekommendationerna kan vara till stöd när det ska tas beslut om att avsluta saneringen.

Figur 2. Schematisk bild över beslutsvägar när saneringen bör avslutas (5).

Det finns enkla och snabba metoder för att avgöra när saneringen kan avslutas som ska kunna användas i fält under pågående saneringsinsats (Figur 2, referens 5). En sammanfattning av metoderna finns i ett dokument som heter Vertygsmanual Strandsanering i pärmen "Kommunens oljeskydd". De parametrar som bäst beskriver oljans potential att spridas vidare och påverka miljön är "klibbighet", "avskrapbarhet" och "blödning". Med klibbighet avses om t.ex. en fågel blir kletig i kontakt med oljan.

Klibbighetstest utförs med ett tryck om 0,1 kg/cm² (motsvarar trycket från en större fågel t.ex. svan) och klibbigheten avläses på en duk av teflon. "Avskrapning" är en mängdmetod, som visar på om olja skavs av vid kontakt eller inte och testas med en skrapa med avrundad bas. "Blödning" anger. Om klibbig olja tränger fram ur torkad olja vid ökad temperatur och testas genom upphettning.

3.4 Hälsoskydd och arbetsmiljö

Vid ett oljeutsläpp och under efterföljande sanering är det viktigt att de som arbetar med oljan har kunskap om den hälsopåverkan oljan kan medföra (6). Under en räddningstjänstinsats/saneringsinsats har arbetsledaren ett samordnande arbetsmiljöansvar för personalen. Detta inkluderar även frivilliga som arbetar med sanering. Riktlinjer för arbetsmiljö och skyddsåtgärder ska sammanställas, utifrån riskanalys, med krav på skyddsutrustning och fysisk hälsostatus hos personalen.

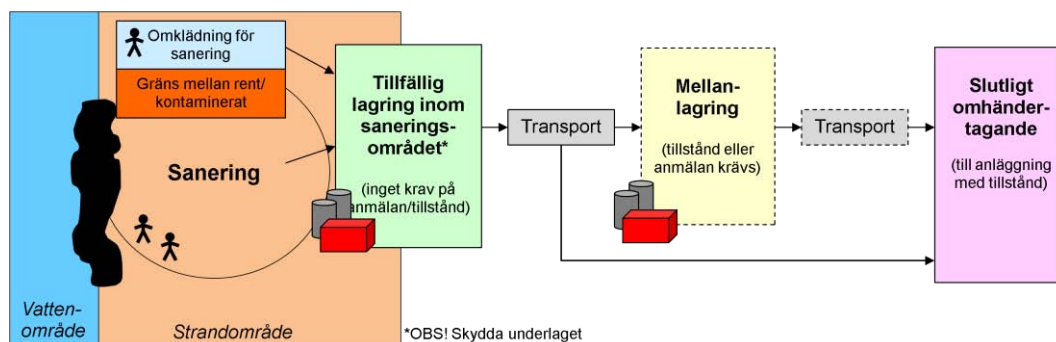
De som arbetar under saneringsinsatsen måste ha tillgång till mat och dryck, möjlighet att vila samt tillgång till tvätt och rengöring av kläder. En mall för avtal med frivilliga bör finnas klar att använda.

Olja innehåller hälsovådliga ämnen såsom t.ex. polycykliska aromatiska kolväten (PAH:er) och tungmetaller. Olja kan även innehålla lättare organiska ämnen som vid varmare förhållanden går upp i luften och då ger upphov till lukt och irritation. Möjliga exponeringsvägar är via inandning, mag- tarmkanalen eller upptag via huden. De hälsoeffekter som dokumenterats från större internationella saneringsinsatser är främst huvudvärk, irritation i ögon och hals samt på hud. Ämnena kan vara cancerogena och direktkontakt med oljan ska därför undvikas.

Förutom hälsorisker orsakade av oljan, kan saneringsarbetet vara mycket arbetskrävande och utföras i miljöer som innebär stora risker för olycksfall, exempelvis hala klippor, varierande väderlek och tunga lyft.

4 Avfall vid sanering

När oljan nått land och saneringen påbörjas kommer stora mängder avfall att bildas. En schematisk bild över avfallshanteringen vid sanering visas i figur 3. Avfall innehållande olja klassas som "farligt avfall". I senare skeden av saneringen kan länsstyrelsen göra bedömningen att avfall som innehåller låga halter av olja inte längre anses som "farligt". Det är viktigt att hanteringen utförs på ett sådant sätt att det inte sker en sekundär kontaminering. Det är en fördel om kommunen använder de entreprenörer som har avtal med kommunen sedan tidigare både vad det gäller lagring, transporter och omhändertagande. Ett oljeutsläpp är inte tillräckligt skäl att frångå Lag (1992:1528) om offentlig upphandling (LOU). För att underlätta hanteringen bör arbetet ske med få mellanhänder och med enkel logistik. Mer information om avfallshantering vid oljeolyckor finns i en rapport från MSB (7).

Figur 3. Schematisk bild över hantering av oljeavfall vid sanering i strandzonen.

4.1 På plats

Det finns inga krav om anmälan eller tillstånd för att tillfälligt lagra det oljeblandade avfallet vid saneringsområdet¹. För att förhindra sekundär kontaminering under lagring bör man lagra avfallet i täta containrar eller på tätt underlag. Lagring direkt på mark bör endast ske om särskilda skäl finns. För att underlätta hanteringsprocessen bör avfallet sorteras från början. Rengöring av containers och kontaminerad utrustning ska ske där förorenat vatten kan omhändertas på ett miljömässigt sätt.

4.2 På väg

För transport av farligt avfall krävs tillstånd enligt 26 § Avfallsförordningen (2001:1063) i miljöbalken. Länsstyrelsen har fullmakt att bevilja dessa tillstånd. Den som lämnar över avfallet har en skyldighet att kontrollera att transportören har tillstånd att hantera farligt avfall. Detsamma gäller när transportören ska överlämna avfallet till mottagaren.

4.3 Mellanlagring

Om lagringen sker på annan plats än vid saneringsområdet är det en fråga om mellanlagring av farligt avfall, vilket är anmälnings- eller tillståndspliktigt enligt 9 kap. miljöbalken (1998:808). Vid anmälningsplikt måste anmälan lämnas in i god tid innan mellanlagringen inleds. Om tillstånd erfordras måste en ansökan göras innan verksamheten påbörjats. För effektiv bekämpning och sanering vid stora oljeolyckor är en avgörande förutsättning att identifiera möjliga mellanlagringsplatser redan vid beredskapsplaneringen, där oljan kan lagras innan den transporteras till slutstation för behandling eller deponering. I praktiken innebär det att redan befintliga områden med tillstånd används. Dessa föreslagna mellanlagringsplatser bör stämmas av med länsstyrelsen och om anmälan eller tillstånd är tillämpligt i respektive fall.

¹ Tillfällig lagring ska inte förväxlas med "mellanlagring av farligt avfall" som är ett begrepp i miljöbalken kopplat till vissa krav enligt lagstiftningen (se avsnitt 4.3).

4.4 Slutstation

Vid ett större oljepåslag finns risken att kvoten för mellanlagring på kommunens egen avfallsanläggning kommer att fyllas. Det krävs därför ett samarbete med regionala anläggningar lämpliga för omhändertagande av avfall.

4.5 Döda djur

Oljenedsmetade djur ska samlas in och föras bort så att inte oljan sprider sig vidare i naturen, Döda fåglar klassas som riskavfall.

För att förbättra kunskapen om oljeskadad fågel kan data insamlas om antal, arter, ålder osv. Forskare kan även vara intresserade av att obducera djuren för att få mer information om oljans påverkan. Detta sker i nuläget inte rutinmässigt.

Vissa sällsynta djur och fåglar räknas som statens vilt, t.ex. örnar, skärfläcka, sällsynta doppingar, salskrake, utter och valar (tumlare). När dessa påträffas döda ska polisen underrättas och djuren märkas, packas och sändas till Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm.

5 Hamnar

Hamnar kan vara en resurs för upptagning och omlastning av förorenat material. Tillgängligheten till hamnen och kvaliteten på infrastrukturen är en avgörande faktor för att lastbilar ska ha möjlighet att hämta materialet för transport vidare till mellanlagringsstation.

För hamnar som riskerar att förorenas av oljebältet är det i många fall önskvärt att försöka spärra av hamnområdena. Hamnar är ofta svårsanerade och de båtar som befinner sig där riskerar att bli nedsmutsade. En avvägning måste göras mellan att undvika detta och den eventuella konflikt som kan uppstå när fartygs- och båttrafik förhindras.

5.1 Nödhamn för haverist

Transportstyrelsen får i enlighet med kap. 7, 5 § Lag (1980:424) om åtgärder mot föroreningar från fartyg, ta beslut i likhet med ovanstående. Beslut får i enlighet med 7 kap. 3 § Förordning (1980:789) om åtgärder mot föroreningar från fartyg, meddelas av Kustbevakningen, om Transportstyrelsens beslut inte kan avvaktas.

Kommunen kan föreslå möjliga nödhamnar i sin oljeskyddsplan men eftersom varje olycka har olika förutsättningar måste bedömningen av lämplig nödhamn vara flexibel. Olyckstyp, årstid, vind och strömmar kan påverka lämpligheten som nödhamn. Om nödhamnar föreslås i oljeskyddsplanen bör hamnarnas läge beskrivas med avseende på från vilka vindar hamnarna är skyddad samt vilket djupgående hamnarna innehar.

5.2 Lättsanerade vikar

Lättsanerade vikar kan användas för att Kustbevakningen ska kunna sätta ett nödställt fartyg på grund för att undvika att fartyget sjunker. Dessa områden kan vara ett alternativ till en hamn. Vikarna kan också användas för att länsa in olja för att på så sätt förhindra att den når mer värdefulla naturområden eller mer svårsanerade miljöer.

Viken bör ha en geografisk utformning som lämpar sig för grundstötning och avspärning. Några känsliga naturvärden bör inte finnas i området och om möjligt bör infrastrukturen till viken vara god.

Kommunen kan föreslå lättsanerade vikar i sin oljeskyddsplan. Liksom för nödhamnar bör bedömningen av lämpliga vikar vara flexibel med avseende på oljeolyckans omfattning och andra yttre omständigheter.

6 Miljö

Syftet med en saneringsinsats är att minska skadeverkningar på djur och natur vid ett oljeutsläpp. Stöd och kunskap kan erhållas från t.ex. kommunens miljö- och hälsoskyddsförvaltning, länsstyrelsen, Naturvårdsverkets oljejour eller från andra myndigheter och organisationer.

Tidiga analyser av olja och oljerelaterade ämnen i vatten, sediment och/eller vattenlevande organismer kan vara relevant för de områden där ett oljepåslag förväntas nå land om sådana uppgifter inte redan finns.

Om inte uppgifter om koncentrationer av oljerelaterade ämnen (t.ex. PAH:er och metaller) redan finns för ett aktuellt område där oljan förväntas nå land, kan det vara av vikt att inhämta sådan kunskap. Resultaten kan då fungera som referensvärden vid en uppföljning av miljöeffekter och till underlag för riskbedömning i samband med saneringsarbetet. Kustbevakningen kan bistå med provtagningsmaterial och Naturvårdsverkets oljejour kan bistå med information om provtagningsmetodik och lämpliga analysparametrar.

6.1 Natur

Vid ett oljeutsläpp är målsättningen att försöka hindra/begränsa skador på miljön. I en situation där längre del av en kuststräcka riskerar oljepåslag måste alltid prioriteringar göras om var insatser ska sättas in i första hand. För att prioriteringarna ska kunna göras utan förseningar är det viktigt att berörda parter är överens om utgångspunkterna för prioriteringarna och har kännedom om särskilt skyddsvärda objekt.

Omfattningen av de skador som ett oljepåslag orsakar beror på flera olika faktorer som, mängd och typ av olja, årstid, vattentemperatur, drabbade områdens geografiska läge, bottenförhållanden och exponering för vågor. Skyddade vikar och grunda områden är t.ex. ofta mer känsliga för oljeskador än kuststräckor som är mer utsatta för vind och vågor.

Länsstyrelsens Digitala Miljöatlas (8) kan utgöra ett underlag för bedömning och prioritering av känsliga områden vid olika tidpunkter under året. Eftersom naturmiljön beskrivits innan ett oljeutsläpp kan informationen också vara till nytta när konsekvenserna av oljeutsläppet och saneringsinsatsens ska beskrivas,

Digitala Miljöatlasen finns tillgänglig på webbplatsen för Länsstyrelsernas GIS-tjänster (8).

Miljöatlas är ett bra verktyg vid planering, bedömning och prioritering av känsliga områden.

6.2 Utgångspunkter för prioriteringar

Vid ett oljepåslag är det saneringsledaren som i samråd med berörda parter fastställer prioriteringarna för skadeinventering, bekämpning och sanering. När prioriteringarna fastställs ska hänsyn tas till följande faktorer:

- Skadegrad
- Risker för bestående skador
- Förekomst av särskilt skyddsvärda objekt inom drabbade områden
- Drabbade områdens geografiska läge, bottenförhållanden och vågexponering
- Risker för störningar på djur- och fågelliv

6.3 Djur

Ett oljeutsläpp till havs får oftast stora konsekvenser på fågel- och vilt. Skadorna orsakas framförallt genom nedsmutsning eller kvävning och förgiftning. Räddningstjänsten bör ha en strategi för hur frågan om oljeskadad fågel- och vilt ska hanteras. Länsstyrelsen och Naturvårdsverkets oljejour kan bistå med råd och stöd. Även ideella organisationer som Katastrofhjälp för fåglar och vilt (KFV) och Svenska blå stjärnan kan bistå med rådgivning. Deras huvudsakliga uppgift är dock att fånga och rehabilitera oljeskadad fågel och vilt, vilket kräver tillstånd från länsstyrelsen och Naturvårdsverket.

The Helsinki Commission (HELCOM (9)) rekommenderar att utrymme inom skadeplatsområdet ska ges till ideella organisationer för rehabilitering av oljeskadade fåglar och vilt. Deras intention är att detta finns med i den kommunala oljeskyddsberedskapen.

Staten ger i dagsläget ingen ersättning till kommunerna för kostnader som uppstått i samband med rehabilitering av fåglar. Enskilda organisationer kan dock under vissa förutsättningar söka ersättning från skadevållaren eller hos internationella oljeskadefonden (IOPC (10)).

De djur som inte bedöms kunna återföras till ett liv i frihet eller som inte går att fånga ska avlivas på ett vedertaget sätt. Vid behov av skydds jakt bör samverkan ske mellan Kustbevakningen, kommunen, polis och skydds jägare. Döda djur bör lagras i containrar för vidare transport till godkänd mottagning.

7 Information

Vid en krissituation kommer allmänheten, massmedia, medarbetare, myndigheter och organisationer att ställa stora krav på information. I sammanhangen brukar nämnas att 80 % av krishanteringsarbetet handlar om just information. En oljeolycka kan vara av medialt intresse på både lokal, nationell och internationell nivå och en väl fungerande informationshantering är nödvändig för ett effektivt arbete. Om kommunen har en informationsavdelning bör dessa involveras i insatsarbetet så snart som möjligt.

Är det en olycka som drabbar flera kommuner kan länsstyrelsen eller annan central myndighet med fördel gå in och samordna informationsinsatserna. Vid en stor oljeolycka är den internationella bevakningen omfattande där presskonferenser och studiebesök ofta förfrågas.

8 Ekonomi

Ett oljeutsläpp till havs är en väldigt kostsam händelse för samtliga berörda parter. Att dokumentera och beräkna kostnader för sanering är relativt enkelt. Betydligt svårare är att beräkna de socioekonomiska kostnaderna med konsekvenser på diffusa värden som t.ex. skador på natur, minskad turism och effekter på näringslivet som också ska ingå i den totala kostnaden för oljeutsläppet. Socioekonomiska kostnader ersätts inte av staten.

8.1 Ersättning

Vid en oljeolycka till havs på statligt eller internationellt vatten har kommunen rätt till ersättning för sina kostnader i samband med oljeskyddsinsatsen på land. Kostnaderna regleras i 7 kap. 2§ i Lag (2003:778) om skydd mot olyckor. Dessa kostnader inkluderar kostnader för räddningstjänst och sanering men inte kostnader för skador på miljön. Det allmänna rådet (SRVFS 2004:11) beskriver tydligt vad som gäller när en kommun söker ersättning av staten för saneringskostnader. Där framgår även vilken dokumentation som staten vill få in från kommunen. Staten ger i dagsläget ingen ersättning till kommunerna för kostnader som uppstått i samband med rehabilitering av fåglar och vilt. Enskilda organisationer kan dock under vissa förutsättningar söka ersättning från skadevållaren eller hos internationella oljeskadefonden (IOPC (10)).

Kostnader för bekämpning och sanering efter stora oljeutsläpp till havs ska bekostas av orsakande fartygs egen försäkring. I de fall denna inte täcker kostnaderna kan medel fås från en internationell fond (IOPC (10)) för skador efter oljeutsläpp från tankfartyg. För att få ersättning från fonden, måste det vara känt vilket fartyg som orsakat olyckan. Oljan som har kommit ut i havet måste vara så kallad beständig olja som t.ex. eldningsolja eller råolja. Kostnader i samband med bekämpning och sanering av bunkerolja (fartygets drivmedel) som läckt kommer ut i havet ersätts inte från fonden. Mer information om ersättning för kostnader vid ett oljeutsläpp finns på MSB:s hemsida (3).

MSB är den myndighet som reglerar kostnaderna till kommunerna efter ett oljeutsläpp vilket innebär att MSB hanterar kommunens ansökan om ersättning. För att underlätta ansökan om ersättning är det viktigt att alla kostnader dokumenteras. Se avsnitt 9, Dokumentation.

8.2 Upphandling

När en saneringsinsats ska genomföras gäller Lag (1992:1528) om offentlig upphandling (LOU) för kommun och räddningstjänst. Utrymme finns dock för undantag och genomförande av så kallade direktupphandlingar. Direktupphandling får endast användas om upphandlingens värde är lågt eller om det finns synnerliga skäl. Att det enbart har skett en oljeolycka räknas dock inte som synnerligt skäl för att kringgå LOU. Kommunens ekonomiavdelning eller upphandlingsenhet kan kontaktas för expertis gällande upphandling. Vissa avtal med kan behöva upprättas i förväg.

9 Dokumentation

Allt som sker i samband med ett oljepåslag ska noga dokumenteras i text och bild för att det efteråt ska gå att ta del av beslutsunderlag, ansvarsfördelning och underlag för kostnadsberäkning. Ansvarig för att dokumentationen genomförs är räddningsledaren respektive saneringsledaren. Det är av största vikt att dokumentationen säkerställs vid övergång mellan räddningstjänstskedet och saneringsskedet. Bilddokumentationen kan göras av lämplig personal på kommun eller räddningstjänst alternativt köpas in från privat företag.

Vid begäran om ersättning för oljeskyddsinsatser från staten via MSB ska kostnader för arbetstid, materiel, transporter och övrigt redovisas. För att underlätta redovisningen har MSB gett ut en mall för dagrapport som kan användas för dokumentering. Mallen finns i oljeskyddsplanen under fliken "Blanketter". Mer information om ersättningsfrågor och dokumentation finns också i pärmen "Kommunens oljeskydd" (2). MSB kan även bistå i ersättningsfrågor och kontaktuppgifter hittas på MSB:s hemsida (3).

9.1 Före insats

Kusten bör dokumenteras även före oljan når land för att i efterhand ha underlagsmaterial vid ersättningsfrågor. Foto- och videodokumentation av kusten, nedfarter och tillfartsvägar bör genomföras.

Ett bra dataunderlag i Digital Miljöatlas (8) är till stor hjälp vid en oljeskyddsinsats. Detta bör samordnas med Miljö- och hälsoskyddsförvaltningen och andra berörda förvaltningar inom kommunen samt länsstyrelsen. Länsstyrelsen har förvaltningsansvar för Digital Miljöatlas (Lsty Västra Götaland)

9.2 Under insats

Den mest omfattande dokumentationen görs under insatsen. Samla in foto och video på saneringsmetoder, skador och händelseförlopp. Kustbevakningen ansvarar för att ta oljeprover på utsläppet och kan även göra mängdberäkning av utsläppet samt utföra foto- och filmdokumentation från flygplan.

9.3 Efter insats

Eftersaneringskedet är det nödvändigt att dokumentera effekterna av oljeutsläppet och saneringen. Foto och video kan användas för en jämförelse av kusten innan oljan nådde land. Tillfartsvägar och tidigare skyddade områden kan ha belastats hårt under saneringen och en tydlig dokumentation underlättar för att få ersättning. Uppföljningen behöver vanligtvis genomföras några gånger för att dokumentera hur miljön återhämtar sig över tid.

10 Utvärdering av oljeskyddsinsats

Oljeskyddsinsatsen bör utvärderas före avslut. Varje funktion i organisationen bör utvärdera sitt arbete utifrån händelseförloppet med avseende på ledning, skadeplatsorganisation, samverkan, saneringen (metod, beslut, miljöeffekter), logistik, stabstjänst, administration (resor, boende, transporter, kost, arbetsplanering), ansvarsfördelning, information (intern och extern), oljeskador på natur och djurliv samt sjukvård.

I pärmen "Kommunens oljeskydd" (2) finns MSB:s uppföljningsmanual efter oljesanering (11). På MSB:s hemsida (3) finns exemplet på miljöuppföljningar från saneringsinsatser vid tidigare oljeolyckor t.ex. från Fu Shan Hai-olyckan 2003.

11 Juridik

I tabell 1 beskrivs kortfattat den lagstiftning som rör oljeolyckor till havs och annan nära relaterad lagstiftning. Ytterligare information gällande lagar och förordningar återfinns i boken "Oljan är lös" (12) och i den reviderade versionen av "Kap 4 – Juridiska grunder" som återfinns på MSB:s hemsida (3).

Tabell 1. Lagstiftning som bör beaktas i samband med oljeskyddsolyckor.

Nationella lagar som berör oljeskyddsfrågor (direkt eller indirekt):	Exempel på vad lagen omfattar:
Lag (2003:778) om skydd mot olyckor	<p>Kommunens handlingsprogram för räddningstjänstverksamhet som ska ange risker, mål och förmåga, inklusive resurser för räddningstjänstinsatsen.</p> <p>Räddningstjänstverksamhetens handlingsprogram.</p> <p>Räddningsledarens ansvar och befogenheter.</p> <p>Länsstyrelsens ansvar då flera kommuner är drabbade. Länsstyrelsen ska utse räddningsledare.</p> <p>Tjänsteplikt och ingrepp i annans rätt, vilket gäller endast under rådande räddningstjänst.</p> <p>Grundläggande bestämmelser för ersättning av kommunernas kostnader i samband med oljeskyddsinsatser.</p>
Förordning (2003:778) om skydd mot olyckor	Denna förordning innehåller föreskrifter som ansluter till vad som föreskrivs i lagen (2003:778) om skydd mot olyckor.
Lag (2006:544) om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap	<p>Kommunens plan för hantering av extraordinära händelser och kommunens krisledningsnämnd.</p> <p>Krisledningsnämnden får om det anses nödvändigt besluta att överta hela eller delar av verksamhetsområden från övriga nämnder i kommunen.</p> <p>Rätt till skälig ersättning av den andra kommunen för bistånd vid extraordinära händelser.</p>
Miljöbalk (1998:808)	Avfallsförordningen (2001:1063) innehåller bl.a. bestämmelser om tillståndsplikt för transport av farligt avfall. I oljeskyddssammanhang kan noteras att

Nationella lagar som berör oljeskyddsfrågor (direkt eller indirekt):	Exempel på vad lagen omfattar:
	<p>oljeavfall är farligt avfall.</p> <p>Användandet av oljebekämpningsmedel för dispergering av olja till havs eller för strandsanering (ska vara godkända av Naturvårdsverket och används aldrig i praktiken i Sverige).</p> <p>En rad frågor angående skydd av naturmiljön, såsom: Strandskyddsbestämmelser, beslut och bestämmelser om nationalparker, naturreservat, naturvårdsområden och lokalt skyddsvärda naturföreteelser, s.k. naturminnen.</p> <p>Miljöbalken omfattar även skyddsformer för djurlivet och exempelvis är fågelskydds- och sälskyddsområden av stor betydelse i oljeskyddssammanhang.</p> <p>Enligt 7 kap. miljöbalken kan länsstyrelsen eller kommunen besluta om skyddsområde för vattentäkt.</p>
Lag (1980:24) om åtgärder mot förorening från fartyg (vattenföroreningslagen) och förordning (1980:789) om åtgärder mot förorening från fartyg	
Sjölagen (1994:1009)	Kapitel 10. Om ansvar för oljeskada.
<p>Lagen (2005:253) om ersättning från de internationella oljeskadefonderna</p> <p>The International Oil Pollution Compensation Funds (IOPC), 2003 års kompletterande fondprotokoll.</p>	<p>Fondlagen eller lagen om ersättning från den internationella oljeskadefonden syftar till att täcka de kostnader för oljeskador som inte täcks av fartygets ägare enligt 10 kap. sjölagen.</p> <p>Avgifter till fonden, the International Oil Pollution Compensation Funds (IOPC), betalas av oljeimporterande stater och Sverige bidrar med knappt 2 % av fondmedlen. Ersättningsbeloppet är begränsat. Den maximala nivån är ca 7,7 miljarder kronor.</p>

Internationella regelverk eller organisationer som behandlar/arbetar med oljeskadeskydd:	Exempel på vad regelverket/arbetet omfattar:
International Maritime Organization (IMO)	Den viktigaste organisationen för internationellt samarbete för sjösäkerhet (www.imo.org).
Marpol 73/78	En konvention rörande förhindrande av föroreningar från fartyg.
HELCOM Respons (Helsingforskonventionen)	Samarbete i Östersjöregionen inom oljeskadeskyddet (www.helcom.fi).
Köpenhamnsavtalet	Samarbete mellan de Nordiska länderna om åtgärder mot olje- och kemikalieutsläpp till havs (www.copenhagenagreement.org).
International Oil Pollution Compensation Funds (IOPC)	Internationell fond för kompensation för oljeskada, fondkonventionen (www.iopcfund.org).

12 Referenslista och länkar till aktuella hemsidor

Alla referenser angivna nedan finns tillgängliga på MSB:s hemsida (3).

- 1) Räddningsverket, 2004. Oljeskadeskyddet utmed de svenska kusterna och i de stora insjöarna inför 2010.
- 2) Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, 2011. Kommunens oljeskydd - Pärm med samlingsmaterial om oljeskyddsresurser, handböcker, referensmaterial m.m.
- 3) MSB. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, www.msb.se
- 4) MSB, 2010. Saneringsmanual för olja på svenska stränder.
- 5) IVL, 2007. Bedömningskriterier för hur "rent" är "rent" i ett hållbart samhälle? Olja och kemikalieutsläpp. Arkivnummer: 2023.
- 6) Räddningsverket, 2007. Arbetsmiljö i samband med saneringsinsats efter oljeutsläpp på stränder.
- 7) Räddningsverket, 2008. Hantering av oljeavfall i samband med oljeolyckor till havs och de stora insjöarna.
- 8) Miljöatlas, <http://gis.lst.se/miljoatlas/>
- 9) HELCOM, www.helcom.fi
- 10) IOPC, International Oil Pollution Compensation Funds, <http://www.iopcfund.org/>
- 11) Räddningsverket. Uppföljningsmanual efter oljesanering
- 12) Räddningsverket, 1997. Oljan är lös.